

Η ΠΑΡΑΔΟΞΗ ΤΡΙΑΔΑ ΤΟΥ ΚΛΑΟΥΖΕΒΙΤΣ (CLAUZEWITZIAN TRINITY)

του Παναγιώτη Μαυρόπουλου*

Εισαγωγή

Ο Καρλ Φον Κλαούζεβιτς¹ είναι αδιαμφισβήτητα ο θεωρητικός του πολέμου ο οποίος, περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο, επηρέασε τη σκέψη τόσο των συγχρόνων όσο και των νεωτέρων του θεωρητικών της πολεμικής τέχνης. Ο Κλαούζεβιτς ανέπτυξε τη θεωρία του στο μοναδικό του έργο με τον τίτλο *On War*², το οποίο ο ίδιος χαρακτήρισε ημιτελές και το οποίο εξέδωσε η σύζυγός του το 1932 μετά το θάνατό του. Ο Peter Paret³ το θεωρεί μακράν το έργο με τη μεγαλύτερη επιρροή σε θέματα στρατιωτικής τέχνης, το οποίο έχει γραφεί ποτέ⁴. Πάνω από εκατόν εβδομήντα χρόνια μετά το θάνατο του συγγραφέα του, εξακολουθεί να μελετάται σε σχεδόν κάθε Σχολή Διοίκησης και Επιτελών και Σχολή Πολέμου του πάλαι ποτέ Δυτικού κόσμου, και όχι μόνο⁵. Παρόλα αυτά το βιβλίο είναι δυσανάγνωστο. Ο στρατηγός George Patton, μελετητής ο ίδιος του Κλαούζεβιτς, έλεγε: “Αυτό το βιβλίο δεν είναι δυνατόν να γίνει κατανοητό με την πρώτη ανάγνωση. Ορισμένα μέρη του είναι δυσνόητα και επιδέχονται περισσότερες από μία ερμηνείες, ενώ άλλα απαιτούν συγκέντρωση, επαναληπτική ανάγνωση και ανάλυση σε αίθουσα διδασκαλίας”.

Η δημοτικότητα τόσο του έργου όσο και του ίδιου του συντάκτη του άρχισε ουσιαστικά όταν ο Moltke ο Πρεσβύτερος, αρχηγός του Πρωσικού Γενικού Επιτελείου κατά τη διάρκεια των πολέμων για τη Γερμανική ενοποίηση, συμπεριέλαβε το συγκεκριμένο έργο μεταξύ αυτών τα οποία επηρέασαν θεμελιωδώς τη σκέψη του και συνέβαλαν στην επιτυχία του (τα άλλα δύο είναι η Βίβλος και ο Όμηρος⁶).

Ο Κλαούζεβιτς είναι γνωστός στο ευρύ κοινό, όχι τόσο από το έργο του ως μιας ολοκληρωμένης θεωρίας του πολέμου, αλλά από διάφορα αποσπάσματα της μελέτης του, τα οποία είναι τόσο γνωστά που έχουν ενσωματωθεί στη στρατιωτική σκέψη και τα δόγματα πολλών στρατιωτικών οργανισμών σε ολόκληρο τον κόσμο. Ένα από τα λιγότερο γνωστά θέματα με τα οποία ασχολήθηκε είναι αυτό της “Τριάδας” (“trinity”). Το συγκεκριμένο θέμα απασχόλησε το μεγάλο θεωρητικό στην τελευταία ενότητα του Κεφαλαίου 1 του πρώτου βιβλίου (του μόνου ολοκληρωμένου από τα οκτώ του έργου του), με τον υπότιτλο “Οι συνέπειες για τη θεωρία” (Consequences for the theory). Σε ένα κείμενο τριακοσίων περίπου λέξεων ο Κλαούζεβιτς παρουσιάζει την Τριάδα του – μια αλληλεπιδραστική ομάδα τριών

¹ www.clausewitz.com.cwzhome.cwzbase.htm

² Carl Von Clausewitz, *On War*, Μετάφραση στα αγγλικά από τους Michael Howard και Peter Paret, Princeton University Press, 1976

³ Peter Paret, Αμερικανός ιστορικός και στρατηγιστής, ένας εκ των δύο μεταφραστών του έργου του Κλαούζεβιτς στην αγγλική γλώσσα

⁴ Peter Paret, *Makers of Modern Strategy*, Princeton University Press, 1986, σελ. 213

⁵ Σχολή Αμύνης των Βαλτικών χωρών (Baltic Defense College), www.bdcol.ee

⁶ John Keegan, *A History of Warfare*, Vintage, 1993, σελ. 30

στοιχείων τα οποία επηρεάζουν καθοριστικά την εξέλιξη και την έκβαση του πολέμου – η οποία αποτελεί το επιστέγασμα της διανοητικής του εργασίας και το απαύγασμα ολόκληρου του έργου του. Όπως παρατηρεί ο Christopher Bassford⁷, είναι αδύνατη η σύλληψη της συνολικής δομής των ιδεών του χωρίς την κατανόηση και εκτίμηση της Τριάδας. Ο Michael Howard την προτείνει ως μια καλή αφετηρία για κάθε σύγχρονο στρατηγικό μελετητή⁸.

Παρόλο που πολλά από τα θέματα τα οποία διαπραγματεύεται ο Κλαούζεβιτς στο έργο του είναι πλέον παρωχημένα εξ αιτίας κυρίως των τεχνολογικών εξελίξεων, η πλειοψηφία των μελετητών του έργου του πιστεύει ότι η Τριάδα είναι διαχρονική και μπορεί να εξυπηρετεί ως βάση για τη μελέτη και την ανάλυση οποιασδήποτε σύγκρουσης, ανεξάρτητα από το πλαίσιο εντός του οποίου αυτή διεξάγεται.

Το παρόν άρθρο έχει ως σκοπό την παρουσίαση της Τριάδας του Κλαούζεβιτς, η οποία, παρά την ευρεία έκταση και αποδοχή την οποία συναντά σε ολόκληρη την αγγλική στρατιωτική βιβλιογραφία, απουσιάζει παντελώς από την ελληνική στρατιωτική σκέψη. Η παράθεση του αγγλικού κειμένου και της μετάφρασής του στην ελληνική, η χρήση παραδειγμάτων και η συνοπτική παρουσίαση επικριτικών σχολίων γίνεται με σκοπό να βοηθηθεί ο αναγνώστης να αποκτήσει μια, έστω και επιφανειακή, δική του άποψη για το θέμα. Για το σκοπό αυτό, στο τέλος του άρθρου παρατίθεται το αγγλικό κείμενο και η μετάφρασή του στην ελληνική. Εξυπακούεται ότι το ελληνικό κείμενο απέχει αρκετά από τη σκέψη του Κλαούζεβιτς, πλην όμως αυτό είναι το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα υπό τις κρατούσες συνθήκες. Το αρχικό κείμενο, γραμμένο στην πρωσική γλώσσα, είναι αρκετά δύσκολο στην κατανόηση ακόμη και για τους Γερμανούς. Το κείμενο, όπως αποδόθηκε στη αγγλική, απώλεσε μέρος της σκέψης του συντάκτη, και υπέστη μια δεύτερη “κακοποίηση” (παρερμηνεία) κατά τη μεταφορά του από την αγγλική στην ελληνική γλώσσα.

Η Τριάδα

Η Τριάδα του Κλαούζεβιτς παρέμεινε ουσιαστικά στη αφάνεια από το χρόνο έκδοσης του έργου του *On War* το 1832 μέχρι σχετικά πρόσφατα. Η συζήτηση γι’ αυτή και την αξία της άρχισε από τη στιγμή της δημοσίευσης της μελέτης του Σχη Harry Summers του Στρατού των ΗΠΑ με τον τίτλο “*On Strategy: A Critical Analysis of the Vietnam War (1982)*”. Έκτοτε η αποκαλούμενη Αξιοσημείωτη (remarkable) ή Παράδοξη (paradoxical) Τριάδα είναι μία από τις συχνότερα αναφερόμενες αρχές του Κλαούζεβιτς σε ολόκληρη τη σύγχρονη στρατιωτική βιβλιογραφία.

Ο Κλαούζεβιτς ισχυρίζεται ότι τα κυρίαρχα στοιχεία του πολέμου συγκροτούν μια παράδοξη Τριάδα. Τα στοιχεία αυτά, όπως περιγράφονται από τον ίδιο το συντάκτη του έργου, είναι:

---

⁷ Christopher Bassford, Αμερικανός ιστορικός και στρατηγιστής. Πρώην αξιωματικός του στρατού των ΗΠΑ, σήμερα καθηγητής στη Σχολή Πολέμου (War College) της Σχολής Εθνικής Αμύνης (National Defense University) των ΗΠΑ. Θεωρείται ο μεγαλύτερος μελετητής του Κλαούζεβιτς στον Αγγλόφωνο κόσμο. Επιμελείται της ιστοσελίδας με θέμα τον Κλαούζεβιτς (www.clausewitz.com.cwzhome.cwzbase.htm)

⁸ Michael Howard, *Clausewitz A very short introduction*, Oxford University Press, 1983, σελ. 76

- Η πρωτογενής βιαιότητα, το μίσος και η εχθρότητα
- Το παιχνίδι της πιθανότητας και της ευκαιρίας
- Το στοιχείο της υπαγωγής, ως όργανο πολιτικής, το οποίο καθιστά τον πόλεμο υποκείμενο στη λογική

Ο ίδιος ο Κλαούζεβιτς, στη δεύτερη παράγραφο της ανάλυσής του, προχωράει σε μια αντιστοίχιση των τριών στοιχείων, όπως παρακάτω:

- Η πρωτογενής βιαιότητα, το μίσος και η εχθρότητα αφορά στο **Λαό**
- Το παιχνίδι της πιθανότητας και της ευκαιρίας αφορά στο Διοικητή και το στράτευμά του (**Στρατός**)
- Το στοιχείο της υπαγωγής αφορά στην **Κυβέρνηση**.

Έτσι η αρχική Τριάδα, με την υπόδειξη του ίδιου του Κλαούζεβιτς, κατέληξε στη ευρύτερα γνωστή και εκλαϊκευμένη τριάδα “Λαός, Στρατός, Κυβέρνηση”. Η αντιστοίχιση αυτή θεωρείται από πολλούς ως υπεραπλούστευση της σκέψης του. Παρόλα αυτά, η Τριάδα “Λαός, Στρατός, Κυβέρνηση” είναι αυτή που χρησιμοποιείται στη συντριπτική πλειονότητα των κειμένων τα οποία εμφανίζονται σε ολόκληρη τη στρατιωτική βιβλιογραφία. Η αντιστοίχιση αυτή χρησιμοποιήθηκε από τον Κλαούζεβιτς για να καταδείξει και να διευκρινίσει την πρωτεύουσα ιδέα, και όχι για να την ορίσει. Η πρωτεύουσα ιδέα είναι κάτι πολύ ευρύτερο, του οποίου όμως η ερμηνεία μάλλον διαφεύγει από τους επικριτές της. Στη συνέχεια θα επιχειρηθεί μια συνοπτική ανάλυση των συστατικών της Τριάδας.

Λαός

Το πρώτο από τα στοιχεία της Τριάδας είναι ο Λαός, χωρίς τη στήριξη του οποίου είναι αδύνατη η προσφυγή ενός κράτους στον πόλεμο. Σύμφωνα με τον Κλαούζεβιτς, για να εξασφαλιστεί η υποστήριξη του Λαού στον πόλεμο, αυτός θα πρέπει να διακατέχεται από έντονα συναισθήματα μίσους και εχθρότητας προς τον αντίπαλο. Όταν τα συναισθήματα αυτά αρχίσουν να υποχωρούν, το ίδιο συμβαίνει και με τη στήριξη της υπόθεσης του πολέμου.

Έχει παρατηρηθεί ότι σε περιπτώσεις πολέμου υπάρχει μια τάση συσπείρωσης του Λαού γύρω από την κυβέρνησή του. Αυτό ισχύει όχι μόνο για τα δημοκρατικά πολιτεύματα, όπου ο λαός μπορεί να αποσύρει την εμπιστοσύνη του προς την κυβέρνηση ή να ασκήσει πίεση για τη αλλαγή της πολιτικής της (όπως στην περίπτωση της απόφασης του προέδρου των ΗΠΑ Bill Clinton να αποσύρει τις αμερικανικές δυνάμεις από τη Σομαλία μετά το θάνατο 18 Αμερικανών στρατιωτικών, τη διαπόμπευση των σορών τους και τη μετάδοση των εικόνων από το CNN). Το ίδιο ισχύει και σε μη δημοκρατικά καθεστώτα όπου η αντίθεση εκφράζεται μάλλον παθητικά από το φόβο των αντιποίνων από πλευράς του καθεστώτος προς τους διαφωνούντες (αρκεί να θυμηθούμε την κατάσταση αδιεξόδου επί τέσσερα χρόνια – 1984-1988 - στον πόλεμο μεταξύ Ιράν και Ιράκ, την περίοδο 1980 - 1988).

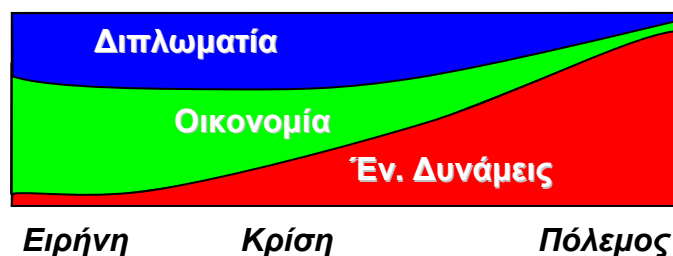
Στρατός

Εκτός από την απλή αντιστοίχιση της πιθανότητας και της ευκαιρίας με το Στρατό (το Διοικητή και το στράτευμά του), ο Κλαούζεβιτς κάνει ρητή αναφορά στη “ιδιοφυΐα” (genius) του Διοικητή η οποία επηρεάζει την εξέλιξη του πολέμου. Έτσι λοιπόν, κατά τον Κλαούζεβιτς, δύο είναι τα βασικά στοιχεία που επηρεάζουν την εξέλιξη του πολέμου από την πλευρά του Στρατού: Η τύχη και η “ιδιοφυΐα” του Διοικητή.

Η τύχη έχει την έννοια των τυχαίων περιστατικών, των οποίων η επίδραση είναι απρόβλεπτη. Η βροχή την προηγούμενη της μάχης του Βατερλό έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην ήττα του Ναπολέοντα. Γιατί όμως εις βάρος του Ναπολέοντα και όχι του Ουέλινγκτον; Θα μπορούσε το αποτέλεσμα της μάχης να ήταν διαφορετικό; Κανείς δεν το ξέρει και ούτε θα το μάθει ποτέ. Η επίδρασή αυτή της τύχης μπορεί να μειωθεί σε κάποιο, μικρό ή μεγάλο, βαθμό από την “ιδιοφυΐα” του Διοικητή, με την έννοια της ποιότητας του στρατεύματος και της ικανότητάς του να σχεδιάζει και διεξάγει πολεμικές επιχειρήσεις. Βέβαια οι επιχειρήσεις αυτές δε διεξάγονται στο κενό, χωρίς αντίπαλο. Αυτό λοιπόν που θα μπορούσαμε να προσθέσουμε είναι ότι αυτό που έχει αξία δεν είναι η απόλυτη “ιδιοφυΐα” του Διοικητή, αλλά η σχέση με την αντίστοιχη του αντιπάλου, αυτό που σήμερα αποκαλούμε σχετική μαχητική ισχύ, και το οποίο μπορεί μεν να εκτιμηθεί, δεν μπορεί όμως να μετρηθεί. Υπάρχει όμως και μια άλλη πλευρά της σχέσης της “ιδιοφυΐας” του Διοικητή με την τύχη. Η ικανότητά του να εκμεταλλεύεται την αβεβαιότητα που επικρατεί στο πεδίο των επιχειρήσεων προς όφελός του, για την επίτευξη της νίκης.

Κυβέρνηση

Η προσφυγή στον πόλεμο είναι μια απόφαση η οποία πρέπει να λαμβάνεται από την εκάστοτε πολιτική ηγεσία. Η αρχή αυτή διαπνέει όλο το έργο του Κλαούζεβιτς. Η υπεροχή της πολιτικής ηγεσίας δε σταματάει όμως στη λήψη της απόφασης. Ο πόλεμος είναι κρατική υπόθεση, στην οποία ο Στρατός μεν παίζει τον κυρίαρχο ρόλο, η συμμετοχή όμως των άλλων στοιχείων ισχύος του κράτους (της διπλωματίας και της οικονομίας) δε μηδενίζεται ποτέ. Η συμμετοχή των τριών στοιχείων ισχύος είναι δυναμική, ήτοι η συμμετοχή τους μεταβάλλεται συνεχώς από τη στιγμή της κρίσης, κατά τη διάρκεια του πολέμου και μέχρι την επίτευξη της ειρήνης, όπως φαίνεται στο παρακάτω διάγραμμα.

Η απόφαση προσφυγής στον πόλεμο πρέπει να λαμβάνεται από την κυβέρνηση μετά από λογικό υπολογισμό και εκτίμηση του κινδύνου τον οποίο αναλαμβάνει. Η κυβέρνηση λοιπόν πρέπει να προσδιορίσει με καθαρό μυαλό, χωρίς να διακατέχεται από το πάθος που διακατέχει το Λαό, το σκοπό του πολέμου και το σημείο μέχρι το οποίο θα τον επιδιώξει (με ποιο κόστος).

Εάν η απόφαση προσφυγής στον πόλεμο ληφθεί από την κυβέρνηση υπό το κράτος έντονων συναισθημάτων μίσους και εχθρότητας (αποκλειστικό προνόμιο του Λαού), ο πολιτικός σκοπός του πολέμου θα είναι κατά πάσα πιθανότητα λανθασμένος και μη εφικτός, διότι η απόφαση προσφυγής δε θα “υπόκειται στη λογική”.

Ισορροπία της Τριάδας

Ας επιστρέψουμε όμως στην Τριάδα. Ο ίδιος ο Κλαούζεβιτς επισημαίνει ότι, τα τρία αυτά στοιχεία, παρότι αυθύπαρκτα, βρίσκονται σε κάποια σχέση μεταξύ τους. Οποιαδήποτε θεωρία πολέμου αγνοήσει κάποιο από αυτά τα στοιχεία, ή υποθέσει κάποια αυθαίρετη σχέση μεταξύ τους, είναι καταδικασμένη να αποτύχει. Τα στοιχεία αυτά, στο πλαίσιο της διεξαγωγής ενός πολέμου από ένα κράτος-έθνος, θα πρέπει να βρίσκονται σε ισορροπία, ακριβώς όπως ένα εκκρεμές ισορροπεί μεταξύ τριών μαγνητών⁹. Ανεξάρτητα από το είδος του πολέμου, προϋπόθεση επιτυχούς διεξαγωγής και έκβασης είναι η αποκατάσταση της ισορροπίας των στοιχείων, η σχέση μεταξύ των οποίων, έστω και αν δεν παραμένει σταθερή, πρέπει να βρίσκεται πάντοτε μέσα στα πλαίσια της ισορροπίας.

Η επίτευξη της ισορροπίας της Τριάδας επηρεάζεται από ορισμένους παράγοντες. Η σχέση μεταξύ των τριών συστατικών της είναι ιδιαίτερα σημαντική. Ένας Στρατός πολιτών εξασφαλίζει τον απαιτούμενο άρρηκτο δεσμό μεταξύ Στρατού και Λαού. Η εμπιστοσύνη της Κυβέρνησης από το Λαό είναι επίσης ένας σοβαρός παράγοντας αποκατάστασης της ισορροπίας, ενώ η ποιότητα του Στρατεύματος (“ιδιοφυΐα”) είναι βασική. Ο συνεκτικός δεσμός όμως και των τριών συστατικών είναι η κατανόηση και η πίστη στον πολιτικό σκοπό του πολέμου, στον οποίο εφόσον πιστέψουν, ο μεν Λαός θα τον υποστηρίξει με πάθος, ο Στρατός θα τον επιδιώξει με αυτοθυσία, η δε κυβέρνηση θα επιμείνει σε αυτόν με οποιοδήποτε κόστος μέχρι την επίτευξή του.

Εφαρμογή της Τριάδας

Η παρουσίαση του δύσκολου αυτού θέματος της Τριάδας δε θα ήταν πλήρης χωρίς την παράθεση κάποιων παραδειγμάτων τα οποία θα βοηθήσουν τον αναγνώστη να κατανοήσει καλύτερα το νόημά της. Συγκεκριμένα, θα χρησιμοποιηθούν δύο παραδείγματα, αμφότερα από την ελληνική ιστορία, για τη διευκόλυνση του αναγνώστη. Το πρώτο αφορά στον Ελληνο-Ιταλικό πόλεμο του 1940-41, ενώ το δεύτερο στη Μικρασιατική εκστρατεία, των οποίων η κατάληξη είναι γνωστή σε όλους.

Στο διάστημα που προηγήθηκε της έκρηξης του Ελληνο-Ιταλικού πολέμου, η Ιταλία προέβη σε μια σειρά προκλήσεων εις βάρος της Ελλάδος με αποκορύφωμα τον τορπιλισμό της “ΕΛΛΗΣ” στο λιμάνι της Τήνου, την 15 Αυγούστου 1940. Παρά την προσπάθεια της κυβέρνησης να αποφύγει να κατηγορήσει επίσημα την Ιταλία, ο Λαός, αντιλαμβανόμενος την κατάσταση, άρχισε να αναπτύσσει αισθήματα αδικίας, αγανάκτησης, εχθρότητας και μίσους εναντίον των Ιταλών. Την ίδια στιγμή ο Στρατός είχε το χρόνο να προχωρήσει στην απαραίτητη προετοιμασία, συμπεριλαμβανομένης της προώθησης στρατευμάτων και της μερικής (μυστικής)

---

⁹ On War, σελ. 89

επιστράτευσης, έτσι ώστε να μην υποστεί στρατηγικό αιφνιδιασμό. Τέλος, η κυβέρνηση είχε το χρόνο να προβεί σε λογική εκτίμηση της κατάστασης με ψυχραιμία, και να καθορίσει τον πολιτικό σκοπό του πολέμου.

Έτσι, το πρωί της 28^{ης} Οκτωβρίου, η Τριάδα του Κλαούζεβιτς βρέθηκε σε μια ιδανική ισορροπία. Ο **Λαός**, διακατεχόμενος από έντονα συναισθήματα εχθρότητας, και παρά το γεγονός ότι η κυβέρνησή του ήταν δικτατορική, εμπιστεύτηκε την πολιτική και στρατιωτική ηγεσία και παρέμεινε προσκολλημένος στο όραμα της νίκης, καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου. Παρά την προσπάθεια μιας στρατιωτικής ηγεσίας να εισέλθει στον πόλεμο με τις καλύτερες δυνατές προϋποθέσεις και να ελαχιστοποιήσει την αβεβαιότητα, εγγενή στον πόλεμο, ο πόλεμος κυριαρχείται από την πιθανότητα και την ευκαιρία. Ο Ελληνικός **Στρατός**, παρότι κατώτερος σε μαχητική ισχύ του αντίστοιχου ιταλικού, έπαιξε το παιχνίδι αυτό της πιθανότητας και της ευκαιρίας. Μπόρεσε να εκμεταλλευτεί τις ευκαιρίες που του παρουσιάστηκαν στο Θέατρο των Επιχειρήσεων και να νικήσει σε όλες τις μάχες στις οποίες ενεπλάκη. Η **Κυβέρνηση**, παρότι δεν απολάμβανε της εμπιστοσύνης του ελληνικού λαού, με την απόφασή της να προσφύγει στον πόλεμο επέτυχε να εξασφαλίσει την υποστήριξή του στη συγκεκριμένη απόφαση. Η λογική υπαγόρευε το συμβιβασμό. Δεν ήταν δυνατόν η Ελλάδα, με τα περιορισμένα μέσα τα οποία διέθετε, να κερδίσει έναν πόλεμο εναντίον του Άξονα. Όμως, η κυβέρνηση διείδε και πίστεψε στην τελική επικράτηση του ελεύθερου κόσμου. Ο πολιτικός σκοπός του πολέμου, όπως ορίσθηκε από την κυβέρνηση, ήταν η συμπαράταξη με τον ελεύθερο κόσμο, με απώτερο στόχο να βρεθεί στο τέλος του πολέμου στην πλευρά των νικητών. Έτσι, τη στιγμή της τελικής επικράτησης, το κέρδος θα ήταν μεγαλύτερο σε σχέση με τις απώλειες. Ο συνεκτικός κρίκος μεταξύ των στοιχείων της Τριάδας για την επίτευξη της ισορροπίας ήταν η πίστη τους στο γεγονός ότι η Ελλάδα έπρεπε να συνταχθεί με τον ελεύθερο κόσμο και ότι το μακροπρόθεσμο αποτέλεσμα θα ήταν η νίκη και η αποκατάσταση της αδικίας.

Το δεύτερο παράδειγμά μας είναι αυτό της τελευταίας περιόδου της Μικρασιατικής εκστρατείας. Η εκστρατεία ξεκίνησε με τις καλύτερες προϋποθέσεις. Ο πολιτικός σκοπός του πολέμου, η απελευθέρωση της Μικρασίας, συνεπήρε το Λαό, το Στρατό και την Κυβέρνηση, διασφαλίζοντας την ισορροπία της Τριάδας. Παρόλο που κάποιος θα μπορούσε να αμφισβητήσει το λογικό της απόφασης (κατά πόσον η Κυβέρνηση είχε σταθμίσει τη δυνατότητα των άλλων παραγόντων ισχύος του κράτους - διπλωματίας και οικονομίας - να υποστηρίξουν έναν μακροχρόνιο πόλεμο), η ισορροπία της Τριάδας είχε επιτευχθεί. Προϊόντος όμως του χρόνου, ήταν προφανές ότι ο αρχικός πολιτικός σκοπός του πολέμου δεν ήταν πλέον εφικτός και έπρεπε να αναθεωρηθεί. Ο **Λαός**, κουρασμένος από το δεκαετή πόλεμο απέσυρε σταδιακά την υποστήριξή του στην κυβέρνηση. Τα αισθήματα κόπωσης και απογοήτευσης υπερίσχυσαν των αντίστοιχων μίσους και εχθρότητας. Ο **Στρατός** καταπονημένος από τον πολυετή πόλεμο, ταλαιπωρημένος από τη διχόνοια, έχασε το ηθικό του. Όσο δεν υπήρχε πολιτικός σκοπός, δεν μπορούσε να καταρτιστεί στρατιωτική στρατηγική και να οριστεί ο στρατιωτικός σκοπός του πολέμου. Η "ιδιοφυΐα" του Διοικητή χάθηκε και μαζί της η ικανότητά του να εκμεταλλευτεί το παιχνίδι της πιθανότητας και της ευκαιρίας στο πεδίο των επιχειρήσεων. Τελικά, ο συσχετισμός της μαχητικής ισχύος των αντιπάλων άλλαξε εις βάρος μας. Η

Κυβέρνηση, απώλεσε την εμπιστοσύνη του λαού, και παρά τις αλλαγές που επήλθαν στο διεθνή της περίγυρο, απέτυχε να αναθεωρήσει τον πολιτικό σκοπό του πολέμου, μέσα από μια λογική διαδικασία εκτίμησης η οποία θα ελάμβανε υπόψη της τους συνεπαγόμενους κινδύνους. Την ίδια στιγμή, τα άλλα στοιχεία ισχύος του κράτους έπαψαν να συνεισφέρουν θετικά στη διεξαγωγή του πολέμου. Διπλωματικά η χώρα ήταν απομονωμένη και οικονομικά καταχρεωμένη.

Με αυτές τις προϋποθέσεις ήταν αδύνατη η αποκατάσταση, ή μάλλον η διατήρηση, της ισορροπίας η οποία υπήρχε στην αρχή της εκστρατείας, οπότε η απώλεια του πολέμου ήταν αναμενόμενο και φυσικό επακόλουθο.

Κριτική της Τριάδας

Αυτά λοιπόν ισχυρίζεται ο μεγάλος θεωρητικός στο τριακοσίων περίπου λέξεων κείμενό του. Η ιδέα αυτή του Κλαούζεβιτς χρησιμοποιήθηκε τις τελευταίες δεκαετίες ως ένα πολύτιμο αναλυτικό εργαλείο, αποτελώντας τη βάση για την ερμηνεία της εξέλιξης και της έκβασης του πολέμου. Η θετική χρήση της τριάδας θεωρείται σήμερα από τους ειδικούς ως έγκυρη και χρήσιμη. Οίκοθεν νοείται ότι, όταν ο πόλεμος είναι νικηφόρος, η Τριάδα βρίσκεται σε ισορροπία. Όταν όμως ο πόλεμος έχει αρνητική έκβαση, τότε η ανάλυση πρέπει να οδηγεί σε εντοπισμό του ή των στοιχείων τα οποία απέτυχαν να εξασφαλίσουν την κρίσιμη ισορροπία.

Βέβαια η Τριάδα του Κλαούζεβιτς, όπως κάθε στοιχείο υψηλής διανόησης, δεν είναι καθολικά αποδεκτή. Οι πολέμοί της από την πρώτη της διατύπωση μέχρι σήμερα είναι πολλοί. Από τους σύγχρονους οι πιο προβεβλημένοι και γνωστοί είναι οι John Keegan, Liddell Hart και Martin van Creveld, ενώ λίγο παλαιότερος είναι ο γνωστός στο ελληνικό βιβλιόφιλο κοινό από το έργο του “Η ιδιοφυής στρατηγική του Μεγάλου Αλεξάνδρου”, J.F.C. Fuller.

Ο John Keegan¹⁰, στο βιβλίο του “A History of Warfare”¹¹, ασχολείται ουσιαστικά με την ανασκευή της θεωρίας του Κλαούζεβιτς. Η μεγαλύτερη αντίθεση του είναι στην αρχή της χρησιμότητας του πολέμου για την εξυπηρέτηση πολιτικών στόχων, κάτι το οποίο αποτελεί έναν από τους θεμέλιους λίθους της θεωρίας του Κλαούζεβιτς. Όμως ο Keegan δεν αφήνει ασχολίαστη και την Τριάδα. Απορρίπτει την ιδέα του Τριαδικού πολέμου και ισχυρίζεται ότι ο πόλεμος είναι μάλλον μια πολιτισμική και όχι πολιτική δραστηριότητα. Το συμπέρασμα το οποίο προκύπτει από την παράθεση των επιχειρημάτων του Keegan, είναι ότι απορρίπτει τη σύλληψη του Τριαδικού πολέμου ως μιας θεωρίας διαχρονικής αξίας και ισχύος.

Ο Martin van Creveld¹² ισχυρίζεται ότι ο Τριαδικός πόλεμος έχει εφαρμογή μόνο μεταξύ κρατών, επειδή μόνο τα κράτη έχουν τη δυνατότητα να στρατολογούν (υποχρεωτικά), να χρηματοδοτούν, να εκπαιδεύουν, να αναπτύσσουν και να συντηρούν σύγχρονα εξοπλισμένες Ένοπλες Δυνάμεις. Ισχυρίζεται ότι ο Τριαδικός πόλεμος είναι δυνατός μόνον αν τα δύο αντίπαλα κράτη είναι οργανωμένα κατά τον ίδιο Τριαδικό τρόπο, και ότι από το 1945 μέχρι σήμερα τα $\frac{3}{4}$ των ενόπλων

¹⁰ John Keegan Άγγλος ιστορικός, γνωστός για τα έργα του *The Face of Battle*, *The Masks of Command*, *A History of Warfare* και άλλα

¹¹ John Keegan, *A History of Warfare*, Vintage Books, 1993

¹² Martin van Creveld, Ισραηλίτης ιστορικός και θεωρητικός, συντάκτης πολλών βιβλίων με θέμα τη στρατιωτική ιστορία και στρατηγική.

συγκρούσεων ήταν του τύπου “χαμηλής έντασης”. Σε τέτοιου είδους πολέμους, τα εμπλεκόμενα κράτη γενικώς αποτυγχάνουν. Είναι εντυπωσιακό το γεγονός ότι ενώ ο Rupert Smith¹³ συμφωνεί με τον van Creveld στο ότι ο τύπος του πολέμου έχει αλλάξει και ότι οι σύγχρονες Ένοπλες Δυνάμεις δεν έχουν προσαρμοστεί σε αυτόν, διαφωνεί με την (απα)ξία της Τριάδας. Τη χρησιμοποιεί μάλιστα για να αναλύσει και ερμηνεύσει την έκβαση διαφόρων πολεμικών συγκρούσεων.

Η κριτική την οποία δέχεται η Τριάδα του Κλαούζεβιτς αφορά κυρίως στην αδυναμία της να αναλύσει τις σύγχρονες πολεμικές συγκρούσεις, λόγω της αλλαγής του πλαισίου εντός του οποίου διεξάγονται οι σύγχρονοι πόλεμοι. Η συγκεκριμένη σύγχυση προέρχεται από την αντιστοιχία την οποία πρότεινε ο ίδιος ο Κλαούζεβιτς, κατά πάσα πιθανότητα για λόγους κατανόησης και παραδείγματος. Πράγματι, ο τυπικός τρόπος πολέμου τον οποίο είχε στο μυαλό του ο Κλαούζεβιτς, ήτοι τη σύγκρουση δύο οργανωμένων κρατικών οντοτήτων ή συνασπισμού κρατικών οντοτήτων τείνει να εκλείψει. Στη συνηθέστερη περίπτωση οι σύγχρονες συγκρούσεις διεξάγονται μεταξύ μιας κρατικής οντότητας ή συνασπισμού κρατικών οντοτήτων και μιας οργάνωσης (όπως για παράδειγμα μιας τρομοκρατικής).

Ο συντάκτης του παρόντος άρθρου συντάσσεται με την άποψη της διαχρονικής αξίας της (αρχικής) Τριάδας, και χωρίς να υποστηρίζει ότι αυτή μπορεί να ερμηνεύσει κάθε ανθρώπινη σύγκρουση, θα επιχειρήσει να αποδείξει την ισχύ της ως αναλυτικού εργαλείου στις περιπτώσεις των σύγχρονων συγκρούσεων μέσω ενός παραδείγματος. Λόγω επικαιρότητας το παράδειγμα αφορά στην περίπτωση μιας τρομοκρατικής οργάνωσης. Μια οργάνωση, έστω και ολιγομελής, διαθέτει ως βάση της οπαδούς, οι οποίοι άμεσα ή έμμεσα παρέχουν την υποστήριξή τους στην ηγεσία της, και οι οποίοι συγκροτούν το “Λαό”, ήτοι όλους αυτούς οι οποίοι ασπάζονται τις ίδιες ιδέες. Ο “Στρατός” συγκροτείται από όλους αυτούς οι οποίοι είναι στρατευμένοι στην υπόθεση και αποτελούν τον εκτελεστικό βραχίονα ο οποίος εκτελεί τα σχέδια της ηγεσίας. Βέβαια στην περίπτωση των οργανώσεων αυτού του τύπου η στράτευση γίνεται σε εθελοντική βάση. Όμως, από την άποψη της οργάνωσης και της πειθαρχίας, παραγόντων οι οποίοι επηρεάζουν αποφασιστικά την επιχειρησιακή ικανότητα ενός στρατού, η κατάσταση είναι καλύτερη της αντίστοιχης των τυπικών στρατευμάτων των κρατικών οντοτήτων. Την “Κυβέρνηση” συγκροτεί η ηγεσία της οργάνωσης, η οποία βέβαια δεν εκλέγεται (όπως και οι κυβερνήσεις της εποχής του Κλαούζεβιτς), απολαμβάνει όμως της αποδοχής των οπαδών της (του “Λαού”).

Επίλογος

Το άρθρο αυτό υποστηρίζει ότι, παρά το γεγονός ότι ο τύπος του πολέμου τον οποίο είχε στο μυαλό του και στον οποίο συμμετείχε ο ίδιος ο εμπνευστής της έχει εκλείψει (οριστικά;), η αρχική Τριάδα περιγράφει χαρακτηριστικά της φύσης του πολέμου, τα οποία παραμένουν αναλλοίωτα από τότε που εμφανίστηκαν στις πρωτόγονες κοινωνίες του ανθρώπου. Ως τέτοια παραμένουν σε ισχύ έως σήμερα, έστω και αν έχει αλλάξει ο τρόπος διεξαγωγής του πολέμου. Αυτό που σίγουρα έχει αλλάξει, και μάλιστα πρόσφατα, είναι η αντιστοιχία την οποία επέλεξε ο ίδιος ο Κλαούζεβιτς ως ένα πολύ καλό για την εποχή του παράδειγμα. Έτσι, όταν σήμερα ο

¹³ Rupert Smith, *The Utility of Force*, Alfred A. Knopf, 2007

πόλεμος διεξάγεται μεταξύ, κρατικών ή μη κρατικών οντοτήτων, φυλών της Αφρικής, επαναστατικών κινήσεων κλπ, σε οποιοδήποτε συνδυασμό, οίκοθεν νοείται ότι ένα άλλο παράδειγμα θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί για την κατάδειξη και την ερμηνεία της ισχύος της Τριάδας. Όμως, τα στοιχεία της αρχικής Τριάδας ενυπάρχουν στον πόλεμο, μάλιστα η ισορροπία τους είναι προϋπόθεση της επιτυχούς διεξαγωγής του. Το πάθος, υπό τη μορφή του μίσους/εχθρότητας είναι προϋπόθεση για την υποστήριξη από την πλευρά του Λαού της προσφυγής στον πόλεμο (όπως η υποστήριξη την οποία παρείχε ο αμερικανικός λαός στον πρόεδρό του μετά τις επιθέσεις της 11 Σεπ 2001), η οποία λαμβάνεται από κάποια ηγεσία γενικής αποδοχής, έστω και αν αυτή δεν έχει τη μορφή της κυβέρνησης η οποία συναντάται στις σύγχρονες δημοκρατίες (όλες οι επιθέσεις της τρομοκρατικής οργάνωσης Αλ-Κάιντα λαμβάνονται από την ηγεσία της). Η δε πιθανότητα και ευκαιρία, η οποία είναι εγγενές στοιχείο του πολέμου, παρά τον περιορισμό της λόγω της εξέλιξης της τεχνολογίας, υφίσταται και επηρεάζει την εξέλιξη οποιουδήποτε πολέμου (παρά την τεχνολογική υπεροχή και τον όγκο των δυνάμεων του ΝΑΤΟ, το θέατρο των επιχειρήσεων στο Αφγανιστάν παρέχει στους Ταλιμπάν ευκαιρίες στρατιωτικών επιτυχιών τοπικής μεν εμβέλειας, πολύ σημαντικές όμως για τη διατήρηση της επιρροής τους στους οπαδούς τους και την ισορροπία της δικής τους Τριάδας).

Η Τριάδα του Κλαούζεβιτς, παρά τα εκατόν ογδόντα περίπου χρόνια που παρήλθαν από τη σύλληψή της, παραμένει ένα σημαντικό αναλυτικό εργαλείο στα χέρια του μελετητή της Στρατηγικής και της πολεμικής τέχνης. Από την άλλη πλευρά δε λείπουν αυτοί οι οποίοι αμφισβητούν την ισχύ της και τη θεωρούν ως απολίθωμα μιας εποχής του πολέμου η οποία έχει εκλείψει οριστικά. Ελπίζουμε ότι το παρόν άρθρο θα αποτελέσει το έναυσμα για μια πιο ενδελεχή μελέτη του θέματος μέσω της οποίας ο ενδιαφερόμενος αναγνώστης θα αποκτήσει τη δική του θεμελιωμένη άποψη για την παράδοση Τριάδα του μεγάλου Γερμανού θεωρητικού του Πολέμου.

Αναφορά στο άρθρο: Μαυρόπουλος Παναγιώτης. *Η παράδοση τριάδα του Κλαούζεβιτς*. Πόλεμος και Στρατηγική, 19 Ιαν 204, www.warandstrategy.gr.

---

* Ο Παναγιώτης Μαυρόπουλος είναι Αντγος ε.α.

Απόσπασμα στην αγγλική σχετικά με την Τριάδα από το βιβλίο του Clausewitz “On War”

War is more than a true chameleon that slightly adapts its characteristics to the given case. As a total phenomenon its dominant tendencies always make war a paradoxical trinity--composed of primordial violence, hatred, and enmity, which are to be regarded as a blind natural force; of the play of chance and probability within which the creative spirit is free to roam; and of its element of subordination, as an instrument of policy, which makes it subject to reason alone.

The first of these three aspects mainly concerns the people; the second the commander and his army; the third the government. The passions that are to be kindled in war must already be inherent in the people; the scope which the play of courage and talent will enjoy in the realm of probability and chance depends on the particular character of the commander and the army; but the political aims are the business of government alone.

These three tendencies are like three different codes of law, deep-rooted in their subject and yet variable in their relationship to one another. A theory that ignores any one of them or seeks to fix an arbitrary relationship between them would conflict with reality to such an extent that for this reason alone it would be totally useless.

Our task therefore is to develop a theory that maintains a balance between these three tendencies, like an object suspended between three magnets.

Απόδοση στην ελληνική του αποσπάσματος που αφορά στην Τριάδα του Clausewitz

Ο πόλεμος είναι κάτι περισσότερο από έναν πραγματικό χαμαιλέοντα, ο οποίος προσαρμόζει ελαφρώς τα χαρακτηριστικά του στη συγκεκριμένη περίπτωση. Ως ένα ολοκληρωτικό φαινόμενο, οι κυρίαρχες τάσεις του τον καθιστούν πάντοτε μια παράδοση τριάδα – αποτελούμενη από πρωτογενή βιαιότητα, μίσος και εχθρότητα, τα οποία πρέπει να θεωρηθούν ως μια τυφλή φυσική δύναμη. Από το παιχνίδι της ευκαιρίας και της πιθανότητας στο πλαίσιο του οποίου το δημιουργικό πνεύμα είναι ελεύθερο να περιπλανάται. Και από τα στοιχεία της υπαγωγής, ως όργανο της πολιτικής, το οποίο τον καθιστά υποκείμενο στη λογική.

Οι πρώτη από αυτές τις τρεις πλευρές αφορά ΚΥΡΙΩΣ στο λαό, η δεύτερη στο διοικητή και το στράτευμά του και η τρίτη στην κυβέρνηση. Τα πάθη τα οποία εξάπτονται στον πόλεμο θα πρέπει να διακατέχουν το λαό. Η έκταση την οποία θα λάβει το παιχνίδι του κουράγιου και του ταλέντου στο χώρο της πιθανότητας και της ευκαιρίας εξαρτάται από τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του διοικητή και του στρατεύματος. Οι πολιτικές επιδιώξεις όμως είναι αποκλειστικό θέμα της κυβέρνησης.

Αυτές οι τρεις τάσεις είναι σαν τρεις διαφορετικοί νομικοί κώδικες, ριζωμένες βαθιά στα θέματά τους και, παρ' όλα αυτά, μεταβλητές όσον αφορά στη μεταξύ τους σχέση. Μια θεωρία [πολέμου] η οποία αγνοεί οποιαδήποτε από αυτές ή

επιδιώκει να αποκαταστήσει μια αυθαίρετη σχέση μεταξύ τους, θα ερχόταν σε σύγκρουση με την πραγματικότητα σε τέτοιο βαθμό που και μόνο γι' αυτό το λόγο θα ήταν εντελώς άχρηστη.

Ο σκοπός μας λοιπόν είναι να αναπτύξουμε μια θεωρία [πολέμου] η οποία τηρεί μια ισορροπία μεταξύ αυτών των τριών τάσεων, όπως ένα αντικείμενο ισορροπεί μεταξύ τριών μαγνητών.